

Література

1. Романюк І. В. Функціональні особливості діалогу. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 81–87.
2. Гринчишин Н. І. Принцип діалогу як світоглядна парадигма морально-ціннісних орієнтацій та самовдосконалення людини. *Аксіологічні аспекти трансформації сучасного українського суспільства*. Івано-Франківськ, 2007. С. 162–164.

Глуха Ю. В.,

здобувачка,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
науковий керівник – д-р філол. наук, доцент **Н. Ю. Ясакова**

СЕМАНТИКА ОСОБОВИХ НАЗВ, ПРЕДСТАВЛЕНИХ У КОДЕКСІ ЗАКОНІВ ПРО ПРАЦЮ УКРАЇНИ

Наукові проблеми, пов'язані з назвами осіб, завжди цікавили лінгвістів, адже ці мовні одиниці є частотними, відбивають різні аспекти життя й діяльності людей у різні періоди суспільного розвитку. Однак сучасні особливості вживання назв осіб у текстах різної стильової належності досі не з'ясовано. **Актуальність** нашого дослідження зумовлена потребою ґрунтовного вивчення функціонування згаданих номенів в офіційно-діловій сфері, зокрема в трудовому законодавстві України.

Мета дослідження полягає у семантичній класифікації особових назв, що є компонентами мови трудового законодавства України. **Матеріалом дослідження** стали назви осіб, дібрані з Кодексу законів про працю України [1].

Як відомо, мова втілює уявлення людини про навколишню дійсність. Із появою нових суспільних явищ та понять з'являються нові слова, які покликані відбити потрібні феномени. З розвитком людської цивілізації постійно виникають нові можливості для професійної діяльності особи; обставини, у яких опиняється людина, та ознаки, яких вона набуває. Лексеми на позначення осіб, або *nomina personalia*, становлять одну з найбільших і найдинамічніших частин словникового запасу української мови.

Стрижневою семою лексем, що належать до *nomina personalia*, є сема «особа», а всі інші можливі семи надають атрибутивного значення центральній семантиці особи. «У кожній лексемі це загальне значення конкретизується іншими семами і таким чином формується семантика похідного іменника» [2, с. 10]. Зважаючи на ці семи, мовознавці поділяють назви осіб на семантичні групи, враховуючи характер текстів, на матеріалі яких досліджують назви осіб. Наприклад, описуючи *nomina personalia* в українській мовній традиції періоду XVI–XVIII ст., О. Кровицька використовує таку семантичну класифікацію: назви осіб за родом діяльності та професією; назви осіб за національною і територіальною ознаками; назви осіб за соціальним і майновим станом, суспільно-політичним становищем; назви осіб за сімейними і родинними стосунками, свояцтвом; назви осіб за зовнішніми ознаками і внутрішніми властивостями. Крім того, О. Кровицька поділяє ці групи на підгрупи з вузькою семантикою [2, с. 8].

Аналізуючи назви осіб за родом діяльності в малих українських діярях XVII–XVIII століть, С. Сабліна розглядає дві підгрупи, які вказала О. Кровицька як складові назв осіб за родом діяльності та професією: назви осіб, що працюють у виробничій сфері та назви осіб, що працюють у невиробничій сфері. С. Сабліна ще більше деталізує цю класифікацію і зараховує до першої підгрупи 6 категорій: назви осіб, що переробляють продукти тваринництва; пов'язані з виробництвом паперу, друкарством, книговиробництвом; що виготовляють металеві вироби; що займаються бджільництвом; що зайняті виготовленням одягу, взуття та ті, що пов'язані із транспортом і доглядом за їздовими тваринами. До другої підгрупи С. Сабліна зараховує також 6 категорій: назви осіб, пов'язані з медичним обслуговуванням населення (здебільшого заможного); із культурою, музичним мистецтвом, малярством; що перебували на службі й виконували особисті послуги господарів маєтку, прислужували; які виконували кур'єрську роботу або ж служили на посаді кур'єра; які займалися торгівлею та які з різних причин не працювали [3, с. 59–60].

О. Стишов на матеріалі дискурсу ЗМІ розглядає такі семантичні групи *nomina personalia*: назви осіб за їх участю в суспільно-політичній діяльності або причетністю до неї, ставленням чи оцінкою; задіяні в науково-технічній і виробничій царині або так чи так пов'язані з нею; назви осіб, пов'язаних із комерційною, фінансовою, банківською справами; номінації на позначення спортсменів та осіб, пов'язаних зі спортом та фізичною культурою; назви осіб, пов'язаних із культурою і мистецтвом; задіяних у галузі медицини та охорони здоров'я; агенти, які походять із конфесійної сфери; номени, пов'язані з освітою і вихованням; номени фахівців у галузі реклами; назви осіб, пов'язаних

із туризмом; назви фахівців у галузі косметології; номінації осіб в індустрії моди; назви людей, пов'язаних із юридично-кримінальною сферою та назви осіб, задіяних у сфері обслуговування й побуту [4, с. 24–26].

Проаналізувавши назви осіб у Кодексі законів про працю України, можемо визначити такі семантичні групи досліджуваних номенів.

1. Назви осіб за сімейними стосунками. 11 номенів: *батько, батьки, мати, дід, баба, сестра, брат, чоловік, дружина, свояк, родич*. Використовуючи класифікацію О. Кровицької, можемо виокремити в межах цієї групи такі підгрупи: назви осіб за сімейними стосунками по прямій лінії (*батько, батьки, мати, дід, баба*); назви осіб за родинними, сімейними стосунками по боковій лінії (*сестра, брат, чоловік, дружина*); назви осіб за свояцтвом (*сваяк*); загальні назви осіб за сімейними і родинними стосунками, свояцтвом (*родич*) [2, с. 8].

2. Назви осіб за родом діяльності. 19 номенів. Цю групу розділимо на кілька підгруп: назви посад (*бухгалтер, керівник, секретар, бригадир, заступник, майстер, голова, міністр*), загальні назви виконувача дії (*трудоючий, робітник, працівник, службовець*), професії (професії, пов'язані з певним предметом: *вантажник*; професії за типом «людина – людина»: *лікар, учитель*; професії, пов'язані з судово-правоохоронною системою: *поліцейський, адвокат, суддя, прокурор*).

3. Статуси людей. До них зараховуємо 28 номенів. У межах цієї групи виокремимо дві підгрупи: назви набутих статусів людини після певних дій (ті, що мають стосунок до інших людей: *опікун, усиновитель, піклувальник, утриманець, годувальник, представник, роботодавець, донор*; ті, що не передбачають стосунок до інших: *порушник, учасник, учень, студент, підприємець, військовослужбовець, член, спеціаліст, власник, автор, випускник*), назви статусів, присвоєних особі автоматично, які не залежать від дій самої людини (*молодь, особа, дитина, громадянин, чоловік, жінка, жертва, (не)повнолітній, пенсіонер*).

Отже, назви осіб – це найчастіше похідні одиниці, адже більшість із них мають атрибутивні семи ознак, виду діяльності, сімейних стосунків, походження тощо. Спільною для всіх виокремлюваних груп є сема 'особа', інші атрибутивні семи звужують значення. 19% досліджуваних іменників позначають назви осіб за сімейними стосунками (по прямій лінії, по боковій лінії, за свояцтвом, загальні назви), 33% – назви осіб за родом діяльності (назви посад, загальні назви виконувача дії, професії (пов'язані з певним предметом, за типом «людина – людина», пов'язані з правоохоронною системою)), 48% – статуси людей (набутих після певних дій у стосунку до когось або без залучення інших людей, присвоєних автоматично без участі особи).

Перспективою дослідження є всебічне вивчення семантики назв осіб у контексті офіційно-ділового тексту.

Література

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375 (у ред. від 31.12.2020). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 26.10.2021).
2. Кровицька О. В. Назви осіб в українській мовній традиції XVI–XVIII ст. Семантика і словотвір: монографія. Київ, НАН України, Інститут українознавства, 2002. 211 с.
3. Сабліна С. В. Назви осіб за родом діяльності в малих українських діярях XVII–XVIII століть. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v42/part_1/15.pdf (дата звернення: 25.10.2021).
4. Стишов О. А. Номінації осіб у сучасній українській мові (на матеріалі дискурсу ЗМІ). *Мовознавство*. 2012. №6. С. 23 – 37.

Жадан О. А.

здобувачка,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філ. наук, доцент **Н. В. Павлик**

ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КАТЕГОРІЇ СПОСОБУ ДІЄСЛОВА В УКРАЇНСЬКОМУ ЕПІСТОЛЯРІЇ

Наукова робота присвячена дослідженню образно-експресивних значень граматичних форм способу дієслова в українському епістолярному мовленні. Актуальність такого дослідження зумовлена тим, що граматичні способи відіграють одну з суттєвих стилерозрізнявальних функцій і характеризуються лексико-семантичною різноманітністю прямих і переносних значень.

Стилістичний підхід до вивчення морфологічного мовного рівня ґрунтується на дослідженні його використання в різних функціональних стилях і типах текстів, визначенні стилістичної активності тих чи тих лексико-граматичних категорій, властивих самостійним частинам мови. Іншим важливим аспектом опису є експресивна функція частин мови і різноманітних